

ORHAN GENCEBAY'IN ŞARKILARINDA KLÂSİK ŞİİR ETKİSİ

Muhammet KUZUBAŞ*

ÖZET

Bu makalede, Türkiye'nin önemli sanatçılarında biri olan Orhan Gencebay'ın şarkıları ile klâsik şiirimiz arasındaki benzerlikleri ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Orhan Gencebay, Klâsik şiir.

THE EFFECT OF CLASSIC POEM IN THE SONG OF ORHAN GENCEBAY

ABSTRACT

Orhan Gencebay is someone Turkey's important artists. In this article, we examined his songs and our classic poem. There are similarities in their between. We studied the above-mentioned similarities.

Key Words: Orhan Gencebay, Classic poem

Orhan Gencebay, Türk müziğinin son 30-35 yılına damgasını vurmuş önemli sanatçılarımızdan birisidir. Orhan Gencebay'ın bu kadar yıl boyunca pek çok halk kesimi tarafından büyük bir ilgi ve beğeniyle izlenmesi, şüphesiz ki üzerinde düşünülmesi ve tartışılması gereken bir konudur. Gayr-ı ahlâkî tavırlarla popüler olunmaya ve zirvede kalınmaya çalışıldığı, şarkı sözlerinin ve izleyiciye sunuş biçiminin erotizmle birleştirilerek sanat ve sanat eseri kavramlarının farklı boyutlara çekildiği bir ortamda, bu kadar yıl sadece sesi ve şarkılarıyla kendini gösteren ender kişilerden biridir Orhan Gencebay. Bu yazıda, yıllar öncesinin Orhan Abi'sinin, bugünlerin Orhan Baba'sının şarkıları ile klâsik şiirimiz arasında dikkat çeken benzerlikler ortaya konmaya çalışılmıştır.

* Ondokuz Mayıs Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı
e-mail: muhammetkuzubas@hotmail.com

Orhan Gencebay'ın müziği, zaman zaman arabesk müzik olarak nitelendirilse de o, bu nitelendirmeyi hiçbir zaman kabul etmemiştir. Kültürel altyapı, geniş bir toplum kesimine hitap etme, toplumun ortak duygu ve düşüncelerini yansıtmaya vb. gibi öğeler, bir sanat eserini veya sanatçıyı zirvede tutan en önemli etkenler arasında sayılabilir. Belki de Orhan Gencebay'ı başarılı kılan da bu özelliklere sahip olmasıdır. Çünkü Orhan Gencebay'ın şarkı sözleri dikkatle incelendiğinde, dizelerin arkasında çok geniş bir şiir kültürünün olduğunu tespit etmek pek de zor olmayacaktır. Bu düşünceden yola çıkarak, Orhan Gencebay'ın, sözlerini kendi yazdığı şarkıların dizeleri arasında dolaşmaya ve bu dizelerin arka planında yatan şiir kültürünü ortaya koymaya çalışacağız.

Orhan Gencebay'ın şarkılarına genel olarak bakıldığında klâsik Türk şiirinde hakim olan pek çok hayale, duygu ve düşünceye rastlamak mümkün olacaktır. Aşk, âşık, maşuk, dert, çile, vefa, şarap, meyhane, felek vb. öğeler, klâsik şiirimizin temel konuları olduğu kadar, Orhan Gencebay'ın şarkılarının da temel konuları sayılabilir. Bu noktada, sanatçının şarkılarından seçtiğimiz bölümlerle, bunların klâsik şiirimizde nasıl karşılık bulduklarına bakalım:

İlk olarak Leyla ile Mecnun hikayesinden başlayalım. İlk örnekleri Arap ve Fars edebiyatlarında görülen bu hikaye, 14 ve 15. yüzyıldan sonra Türk şiirinin en önemli kaynaklarından birisi olmuştur. Bu iki aşk kahramanının maceraları, bir yandan pek çok mesnevinin konusunu oluştururken; diğer yandan da kasideden gazele, rubaiden şarkıya, türküden koşmaya kadar pek çok şiirde önemli bir benzetme ögesi olarak kullanılmıştır. Leyla ile Mecnun hikayelerinin en güzeli Fuzuli'nin yazdığı Leyla ile Mecnun mesnevisi olarak kabul edilir. Bu konu, şiirlerde benzetme ögesi olarak kullanıldığında ise şair genellikle kendini Mecnûn'a, sevgiliyi de Leylâ'ya benzetir. Sevgiliye olan aşk uğrunda çekilen çileler ve yapılan mücadeleler, Mecnun'la kıyaslanır.

Nice bir vâdî-i gamda dil-i mahzûn yerine

Bağlamaz ol saçı Leylî beni Mecnûn yerine¹

¹ Mehmed ÇAVUŞOĞLU, Yahya Bey ve Divanından Örnekler, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ank. 1983, s. 256.

“Hüzünlü gönlüm ne kadar gam vadisinde olursa olsun (yani sevgili uğruna sıkıntı ve dert çekerse çeksin) Leyla² gibi saçları olan sevgili beni Mecnun olarak kabul etmez.”

Şairlerimiz bazen de, aşk ve aşk uğrunda çekilen sıkıntılar konusunda Mecnun’dan daha üstün olduklarını söylerler:

Bende Mecnûndan füzûn âşıklık istidâdı var

Âşık-ı sâdik benem Mecnûnun ancak adı var³

Orhan Gencebay’ın Leyla ile Mecnun adını taşıyan şarkısı, klâsik şiirimizde anlatılan Leyla ile Mecnun hikayeleriyle büyük bir uyum içerisindedir. Klâsik Leyla ile Mecnun mesnevilerinde anlatılan hikayelerin özeti kısaca şöyledir:

Arabistan’da Beni âmir kabilesinden Kays ile Leyla daha çocukken birbirlerini severler. Halk arasında çeşitli dedikodular yayılmaya başlayınca, annesi kızını çadırına kapatır. Sevgilisini göremeyen Kays, üzüntüsünden kendinden geçer ve çöllerde dolaşmaya başlar. Kays’ın kendinden geçmiş bu hali onun Mecnun (cinlenmiş, deli) diye anılmasına vesile olur. Mecnun’un babası, oğlunun durumuna çok üzülür ve Leyla’yı babasından ister. Leyla’nın babası, bir deliye verecek kızımız yok diyerek onları elleri boş gönderir. Bu haber Mecnun’u daha da perişan eder. Gece gündüz derbeder bir şekilde dolaşan Mecnun’un ağlamaktan gözleri kanlanmıştı. Mecnun, iyileşmesi için dua etmek üzere Kabe’ye götürülür. Ancak Mecnun, Kabe’ye gelince aşkının daha da artması için dua eder. O artık sevgilinin derdiyle mutlu olmaktadır. Çöllerde yabani hayvanlarla dostluk kurmakta, bu arada da yanık aşk şiir şiirleri söylemektedir. Mecnun’un bu haline üzülen Nevfel adında bir Arap beyi, Mecnun adına kızı babasından tekrar ister. Kızın babası yine red cevabı verince, Nevfel askerlerini toplayarak Leyla’nın kabilesine savaş açar. Amacı Leyla’yı zorla da olsa alıp Mecnun’a götürmektir. Bu haberi işiten Mecnun, savaşta Leyla’nın kabilesinin galip gelmesi için dua eder. Nevfel ilk savaşta yenilir, ancak ikinci savaşta galip gelir. Fakat, Mecnun’un duasını duyunca kızı almadan geri döner. Bu arada Leyla’yı İbni Selam adında biriyle evlendirirler. Leyla, bir yalan uydurur ve zifaf gecesinde İbni Selam’a,

² Leyli kelimesi aynı zamanda siyahlık anlamında kullanılır ve sevgilinin saçları için bir benzetme ögesidir.

³ Fuzuli Divanı, (Haz: Kenan AKYÜZ, Süheyl BEKEN vd.) , Akçağ Yayınları, Ankara,1997, s. 167.

kendisinin bir cinle evli olduğunu, kendisine el sürmesi halinde ikisinin de öleceğini söyleyerek İbni Selam'ın kendisine dokunmasını engeller. Bir müddet sonra İbni Selam ölür, Leyla da Mecnun'u aramaya çıkar. Mecnun'u perişan ve tanınmaz bir halde bulur. Onunla visale ermek ister. Ancak Mecnun, mecazi bir aşkın peşinde olmadığını, maddi varlıklarla ilişkisini kestiğini, Leyla ile kendisinin artık tek bir beden olduğunu söyleyerek onu reddeder. Mecnun burada mecazi aşktan ilahî aşka ulaştığını vurgular. Ümitsizce geri dönen Leyla bir müddet sonra ölür. Sevgilisinin ölüm haberini alan Mecnun, onun mezarına koşar ve "Leyla! Leyla!" diyerek oracıkta can verir.⁴

Yukarıda anlatılan hikaye ve genel Leyla-Mecnun anlayışı açısından Orhan Gencebay'ın aşağıdaki şarkısı arasında büyük bir örtüşme vardır. Gencebay'ın şarkısında da Leyla ile Mecnun'un gönülleri sevgiyle, dertle dolmuş; aşk maceraları dillere destan olmuştur. Mecnun, kanlı göz yaşları dökmüş, dünyada sevgilisine kavuşamamış, mahşerde kavuşmayı tercih etmiştir. O, çöllerde "Leyla!" diyerek dolaşmış; her sözü, her feryadı, gecesi-gündüzü "Leyla" olmuştur:

LEYLA İLE MECNUN

*Bir feryat yıllarca cevapsız kaldı
Öyle bir feryat ki bu duyan ağladı
Hasret dolu çile dolu sevgi dolu dert dolu
Böyle aşk dünyada hiç yaşanmadı
Hasret dolu çile dolu sevgi dolu dert dolu
Böyle aşk bir daha yaşanmadı
Aşkımın gözyaşları tek ümidim hala
Döktüğüm kanlı yaş yalnızlık ne bela
Mahşerde seninim leyla leyla leyla leyla
Ölmek bir son değil bize seven ölümsüzdür Leyla
Dünya durdukça biz varız sevdikçe leyla biz varız leyla
Bir efsane olduk dertli çilede
Hep sordular mecnun leylan nerede*

⁴ a) İskender Pala, Leyla ile Mecnun, Kapı Yayınları, İstanbul 2005.

b) İskender Pala, Divan Şiiri Sözlüğü, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2000, s. 255-256.

*Dedim ki leylam benim feryadında
 Kaderimde kederimde son nefesimde
 Hep sordular mecnun leylan nerede
 Dedim ki leylam benim gündüzümde hem gecemde
 Kaderimde kederimde her nefesimde
 Mahşerde seninim leyla leyla leyla leyla
 Ölmek bir son değil bize seven ölümsüzdür Leyla
 Dünya durdukça biz varız sevdiğe leyla biz varız leyla*

Yukarıda da değinildiği üzere, Leyla çölde Mecnun'u perişan bir halde bulunca, Mecnun onunla visale ermeyi reddetmiştir. Çünkü Mecnun, Leyla ile tek beden haline geldiğini (ki buna tasavvufta vahdet denir) söyler ve Leyla'yı çaresiz bir şekilde geri gönderir. Sevgiliyle tek bir beden olma hayali Orhan Gencebay'ın bir başka şarkısında şu şekilde yer bulur:

*Bazen bana öyle yakın öyle cansın ki
 Ben bedenim sense ruhum öyle bensin ki*

Klâsik şiirimizde âşıkların en önemli özelliklerinden birisi de, geceleri sevgiliyi beklerken ıstırap çekmeleri ve bu ıstıraptan dolayı da sabaha kadar ağlayıp inlemeleridir. Bu ağlayış ve inleyiş o kadar ileri boyuttadır ki, âşığın gözlerinden akan kanlı göz yaşlarından seller oluşmakta ve ev halkı selde boğulma korkusuyla sabaha kadar gözlerini kırpmadan beklemektedir. Eğer sevgili lütfedip de âşığın hanesini şereflendirse âşığın göz yaşları dinecektir:

*Gece merdümler akan kanlı yaşım havfından
 Uyumazlar bu dem seyl alırsar hânemizi⁵*

Aynı şair, bir başka beyitte, gözlerinden yağmur gibi akan yaşların yer yüzünü kapladığını ve ağlamaktan gözlerinin harap olduğunu söyler:

*Yer yüzü bârân-ı eşkimden pür-âb oldu yine
 Ağlamaktan hâne-i çeşmim harâb oldu yine⁶*

⁵ Ahmed Paşa Divanı (Haz: Ali Nihad TARLAN), Akçağ Yayınları, Ankara s. 284.

⁶ Ahmed Paşa Divanı, s. 312.

Ahmed Paşa gibi pek çok şair tarafından dile getirilen bu düşünce Orhan Gencebay'ın bir şarkısında şu şekilde ifadesini bulmuştur:

*Bir görüşte âşık oldum sana delice
Bekliyorum gelmiyorsun bana bir gece
Istrabım diner benim geldiğin gece
Ağlıyorum, gülmüyorum inan her gece...*

Şairlerimiz, aşkın verdiği dertten, sıkıntıdan ve hastalıktan hoşnutturlar. Aşağıdaki beyitte Fuzulî, aşk derdinden memnun olduğunu belirterek doktorun sunduğu ilacı zehir olarak gördüğünü söylüyor ve reddediyor:

*Aşk derdiyle hoşem el çek ilacımdan tabib
Kılma derman kim helakim zehr-i dermanındadır⁷*

Cem Sultan, sevgilinin kendisine çektirdiği dertlerden o kadar hoşnuttur ki, onları birer lütuf olarak kabul eder ve sevgiliden cevriyi eksik etmemesini ister:

*Eksük itme cevriyi bir dem şehâ
Kim senün cevriyi Cem'e in'âmdur⁸*

Aşk büyük aşk, âşığı da gerçek âşık yapan sevgili uğrunda çekilen sıkıntılardır. Şairlerimiz, sevgilinin cevriyi cefasını lütuf ve vefa; derd ve belasını da zevk ve safa olarak görürler. Onlar, sevgiliden ayrı olmanın verdiği derdi bile lütuf kabul ederler ve dertten zevk alırlar. Orhan Gencebay da sevgiliyi en güzel dert olarak kabul ederken, aşkın verdiği eziyetlerden dolayı ölmeye çoktan razıdır:

*Bir nefeslik ömrüm kalsa,
Ecelim aşkımdan olsa,
Sen benim şu dünyamdaki
En güzel dertsin, tek sevdiğimsin*

Derd, aynı zamanda hastalık demektir. Aşk hastalığının merkezi kalp, ilacı da sevgilidir. 15. yüzyıl şairlerinden Şeyhî,

⁷ Fuzulî Divanı, s 172.

⁸ Cem Sultan'ın Türkçe Divanı, (Haz: Halil ERSOYLU), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1989. s. 85.

aşağıdaki beyitte, sevgilinin dudağının şifa dağıtılan bir yer olduğunu söyler ve sevgiliden ilaç ister:

Şifâ umar lebinden hasta cânım

Bilir derdine dermân menzildir⁹

Hayalî Bey'e göre, nasıl hasta doktoru görünce mutlu olursa, âşık olan kişi de sevgilinin verdiği gamla mutlu olur.

Âşık oldur ki gam-ı yârdan olur zevki

Nitekim şâd olur görse tabibi sayru¹⁰

Fuzuli, bir beytinde, sevgiliyi hastalara şifa dağıtan bir kişi olarak görmekte ve sevgilisine kendisini hasta yerine koymadığı için sitem ederek şifa istemektedir:

Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd ider ihsan

Niçin kılmaz bana dermân beni bîmâr sanmaz mı¹¹

Benzer bir düşünceyi Orhan Gencebay'da da görmekteyiz. Gencebay da, sevgili uğruna dert çekmekte ve sonuçta aşk hastası olmaktadır. Aşk hastasına verilebilecek en etkili ilaç da şüphesiz ki sevgiliye duyulan aşktır:

Seni başıma taç, gözlerime yaş ettim

Şu hasta kalbime aşkını ilaç ettim

Âşık, sevgilinin uğruna ne kadar cevr ü cefa çekerse çeksin, ondan iltifat görmesi çok zordur. Sevgili, kavuşmayı (visale ermeyi) düşünmez. Oysa âşığın tek dileği visale ermek; sevgiliyle hemhal olmaktır. O nedenle de ayrılık (hecr) her âşığın kaderi gibidir. Hatta şairlerimiz vuslata yaklaştıkları zaman bile ayrılık endişesi taşırlar. Aşağıdaki beyitte Hayalî, gönlünün vuslattan söz edince sevindiğini, konu ayrılığa (hecr) gelince üzüldüğünü söylüyor:

Hayâlî hecr-i dilberde visâl ümmîdine handân

Visâle ere bîm-i hecr ile gamnâkdür gönlüm¹²

⁹ Şeyhî Divanı, (Haz.: Mustafa İSEN, Cemal KURNAZ), Akçağ Yayınları, Ankara 1990, s. 147.

¹⁰ Hayalî Bey Divanı, (Haz: Ali Nihad TARLAN), Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 250.

¹¹ Fuzuli Divanı, s.260

Aşağıdaki şarkıda Orhan Gencebay, “bize de ayrılık var” derken, diğer âşıkların sonunun da ayrılık olduğuna işaret eder ve bu hazin sondan, kendilerinin de nasiplerini aldıklarını söyler:

*Ölmeyen aşkıyı öldüren sen oldun
Korkarım ki eyvah bize de ayrılık var*

Âşık, sevgiliye karşı can verme hususunda oldukça cömerttir. Sevgili “gel!” dese gelecek; “öl!” dese ölecektir. Buna karşın, sevgilinin amacı da, âşığı kendine kul etmek, ona cevr ü cefa çektirmektir. Sevgili uğrunda can vermek aşkın ulaşabileceği en zirve noktadır:

*Anun için yoluna can virürem
Ki budur âşıkâ kemâl iy dost¹³*

Âşığın elinden sevgili uğrunda ölmekten başka bir şey gelmez. O, her şeyini sevgilinin yoluna feda etmiştir. Elinde bir tek canı kalmıştır. Onu da çekinmeden vermeye hazırdır:

*Çün gelmez elümden ki rehâ bulam ölümünden
Ancak buna kaldı ki yolunda ölem iy dost¹⁴*

Orhan Gencebay'ın şarkılarında da âşık, sevgiliye kendini teslim etmiştir. Gencebay'ın canını onun emrine sunmaktan başka sevgili uğruna yapabileceği bir şey kalmamıştır:

*Bir ölmek kaldı bir ölmek kaldı
Uğrunda yapmadığım bir ölmek kaldı
İstersen öldür daha ne kaldı*

Taşlıcalı Yahyâ, sevgilisinin kendisini öldürmesini dahi lütuf sayar ve bir an önce bu lütfâ mazhar olmak ister:

*Öldür beni gel bir gün önürdi kerem eyle
Kanımı döküp cânımı al dem kadem eyle¹⁵*

Orhan Gencebay, “Lütfedip beni bir an önce öldür; kanımı döküp canımı al ve iyi bir iş yap.” diyen Yahya gibi sevgiliye

¹² Hayali Bey Divanı, s. 205.

¹³ Cem Sultan'ın Türkçe Divanı, s. 50.

¹⁴ Cem Sultan'ın Türkçe Divanı, s.50.

¹⁵ Taşlıcalı Yahya, s. 246,

seslenir. Sevgili isterse onu öldürecek, isterse yaşamasında karar kılacaktır:

*Al hançeri vur bağırma canım senindir
Varlığuma karar vermek senin emrindir*

Sanatçı, sevgilinin elinden ölmeye o kadar razıdır ki, bundan dolayı ne şikayet eder, ne de üzülür:

*Olsa senin elinden bil ki benim ölümüm
Ne şikayet ederim ne de üzülürüm*

Klâsik şiirde âşğın gönlü, daima, sevgiliye duyulan hasretin ateşiyle yanıp kavrulmaktadır. Hayali Bey, ayrılık acısıyla gönlü ciğer kebabı gibi kavrulanlardan. Onun da yüreği susamış, gönlü ateşler içinde kalmış:

*Sûzan firâkıyla oldu bu ciger büryân
Dil teşne yürek yangın onulmadı bu hicrân¹⁶*

Gönlün içinden alevler çıkmaya başlayınca, o alevleri söndürecek bir su gerekir. Bu su da, aşk denizinde bulunmaktadır. Şeyhülislam Yahya, gönlünün ateşini, aşk denizinin dalgaları arasında söndürmeye çalışır:

*Âteş-i dilden yine itdi alevler zuhûr
Mevclerin gösterür var ise ummân-ı aşk¹⁷*

Orhan Gencebay, yüreği susuzluktan alev alev kavrulmaya başlayınca yoldaki bir pınara uğrar ve su içer. Ancak bu pınar, dertlerin başladığı aşk pınarıdır:

*Meçhulden gelmişim, meçhule giderim
Ömür denen bu yoldan
Susadım su içtim, yürek kansın diye
Yoldaki bir pınardan
Aşk pınarıymış bu, içmesen ararsın
İçsen benim gibi aşk diye yanarsın
Ne ilk içen benim, ne son geçen bu yoldan*

¹⁶ Hayali Bey Divanı, s. 204.

¹⁷ Şeyhülislam Yahya, (Haz: Hasan KAVRUK), MEB Yayınları, Ankara 2001, s.202.

Her şey başladı aşk pınarında

Dertler başladı aşk pınarında..

Klâsik şiirimizde en çok kullanılan içecek şaraptır. Şarap kelimesini bazı şairlerimiz bilinen anlamının dışına çıkararak, aşk anlamında (hatta ilahî aşk anlamında) kullanırlar. Şairlerimiz, şarap içerek sarhoş olalım derken, genellikle âşık olmayı kastederler. Bunun en güzel örneklerinden birisi 16. yüzyıl şairlerimizden Nevî'nin aşağıdaki beytidir. Nevî, bu beyitte, dünyaya bakarak kendinden geçmek yerine, aşk şarabı içerek sarhoş olmayı tercih eder:

Şarab-ı aşk ile Nevî gibi mest-i müdâm olmak

Bakıp bu dünyâyâ hayrân olmadan yeğdür¹⁸

Orhan Gencebay'ın aşağıdaki dizeleriyle, klâsik şiirimizin bu anlayışı arasında benzerlik kurmak mümkündür. Gencebay da, tıpkı klâsik şairlerimiz gibi aşk şarabıyla sarhoş olmak ister:

Şimdi aşk zamanıdır

Aşk ömrün baharıdır

Bırak sarhoş olalım

Meyler aşk şarabıdır

İçtiğim aşk şarabıdır

Şarap konusunda klâsik şairlerimiz ile Orhan Gencebay arasındaki bu benzerlik, meyhane anlayışında da kendini gösterir. Şöyle ki; klâsik şiirimizde dünya, bir meyhane olarak tasavvur edilir. Sözelimi Avnî mahlasıyla şiirler yazan Fatih Sultan Mehmed'e göre dünya bir meyhane, gök kubbe de bu meyhanenin gölgesi'dir. Dünyaya değer vermeyen ve hayatları dert ile geçen rindler ancak böyle bir meyhanede işret ederler:

Avniyâ rindân harabât içre ayş etmek için

Arsa-i âlem ana sahn ü felek eyvân gerek¹⁹

Orhan Gencebay'ın aşağıdaki şarkısında, dünyanın bir dert meyhanesi olduğu, her gelenin bu meyhanedeki dertlerden birer yudum içtikleri söylenir:

¹⁸ Nevî Divanı, (Haz: Mertol TULUM, M. Ali TANYERİ), İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İst. 1977, s. 310.

¹⁹ İskender PALA, Fatih Sultan Mehmed, Şule Yayınları, İstanbul 1999, s. 132.

Dinlediğim her şarkı bir aşk hikâyesi

Anladım ki bu dünya bir dert meyhanesi

Gelen içer, giden içer kaçmış neşesi

Şairlerimizin sık sık dile getirdikleri kavramlardan birisi de felek kavramıdır. Felek, kelime anlamı olarak “gök, gökyüzü” demektir. Bazen de gerçek anlamının dışında baht, talih, kader gibi anlamlarda kullanılmıştır. Şairlerimiz sık sık felekten şikayet ederler; çektikleri sıkıntıların müsebbibi olarak feleği kabul ederler. Onlara göre felek taş kalplidir, acımasızdır, herkese eziyet etmektedir. Aşağıdaki beyitte, şair, feleğin elinden ne beyin, ne de kölenin kurtulabildiğini söyler ve felekten adalet ister:

Bende vü şâh olmadı âzâd elünden â felek

Dâd elünden â felek feryâd elünden â felek²⁰

Aynı zamanda iyi bir şair olan Yavuz Sultan Selim, ona atfedilen bir dörtlüğün son iki dizesinde: “Kahrımın pençesinde aslanlar korkudan titrerken, felek beni gözleri ahu gibi olan bir güzele esir etti.” der. Yani, insanı âşık da eden odur, derdi çektiren de:

Şirler pençe-i kahrımdan olurken lertzân

Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek²¹

Orhan Gencebay’ın şarkılarında dile getirilen felek anlayışı, yukarıdakilerden pek de farklı değildir. Sanatçı, Felekle Sohbet adlı şarkısında feleği karşısına alır ve ona karşı olan bütün şikayetlerini sıralar:

Çağırısam feleği gelse karşıma

Dur derim burada dokunma bize

Yillardır aranan huzuru bulduk

Bir şaka yapıp da eğlenme bizle

Senden istediğim ne bir lokma ekmek

Seninki ekmek değil dert yedirmek

Genç yaşta mezara diri gömdürmek

²⁰ Hayali Bey Divanı, s.74.

²¹ Reşad Ekrem KOÇU, Osmanlı Padişahları, Ana Yayınevi, İstanbul 1981, s.108.

Şu gençlik gitmeden dokunma bize
 Ben seni ezelden kötü tanurdım
 Gelene geçene çatar sanurdım
 Anamdan doğalı sana bağırdım
 Bir mola ver artık eğlenme bizle
 Hayatı kavgayla bana anlattın
 En dertsiz anımda dertler yarattın
 Her kavgada beni kahraman yaptın
 İnsaf artık felek dokunma bize

Âşığın sevmediği, görmek dahi istemediği bazı kişiler vardır. Bunlardan birisi de rakiptir. Rakip, sevgiliyle âşık arasına girer ve visale ermeyi engellemeye çalışır. Şairler, rakibi en ağır kelimelerle aşağılarlar; adam yerine dahi koymazlar. Çünkü rakip, sevgilinin gerçek âşığı değildir. Şairler, gerçek âşık olarak kendilerini görürler. Onlar sevgilinin aşkıyla yanıp tutuşurlarken, rakibin sevgili tarafından iltifat görmesi, âşıkların gönüllerini daha da perişan eder:

Nikâb ile göremezken biz anı vâ hayfâ
 Rakib o gerden-i simini bî-nikâb kokar²²

Ahmed çeke cevri ve lutfun göre ağıyâr
 Ey şefkati az şâh-ı cihân yandım elinden²³

Bu beyitlerden anlaşıldığına göre, şairlerimiz sevgili uğrunda her türlü cefayı çekmeye razıdırlar; ancak onlar, sevgilinin rakibe güler yüz göstermesini, lütufta bulunmasını kabul edemezler. Orhan Gencebay, aşağıdaki dizelerde, sevgili uğrunda ölmeyi bile göze alır; ancak sevgilinin yanında bir başkasını görmeye tahammül edemez:

Ne zamanki kollarında bir yabancı görürüm
 Ben o zaman sevgilim ben o zaman ölürüm
 Gam yemezdim sevgilim aşkın ile ölürsem

²² Nedim Divanı, (Haz. Muhsin Macit), Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 281.

²³ Ahmed Paşa Divanı, s. 229.

*Yine seni severdim şu dünyaya gelirse
 Bir gün eğer gözlerinde başka hayal görürsem
 Ben o zaman sevgilim ben o zaman ölürüm.*

Divan şairleri İslamî ve tasavvufî düşüncelerden yola çıkarak dünyayı bir gurbet yeri olarak görürler. Onlara göre asıl vatan ahiret hayatıdır. Bu nedenle asıl vatanından uzak olan insanoğlu, bu gurbet evinde nefsi arzularını bir kenara bırakmalı, kanaat etmesini bilmeli ve bu dünyada bir misafir gibi davranmalıdır. Misafir, nasıl umduğunu değil bulduğunu yerse, insanoğlu da elindekiyle yetinmelidir:

*Dâr-ı gurbette fakîr olmak ganîmetdür bize
 Cânib-i Hakdan kanâat ulu ni'metdür bize²⁴*

Aynı şair bir başka beytinde, insanoğlunun dünyaya gelirken hiçbir şey getirmediğini, dünyadan giderken de yine hiçbir şey götürmeyeceğini söyler:

*Âdemoğlu âleme uryan gelir uryan gider
 Nâle vü efgân ile giryân gelir giryân gider²⁵*

İnsanoğlu bu dünyaya para, mal-mülk, makam, şan, şöhret vb. nefse hoş gelebilecek şeylere ulaşmak için gelmemiştir. Çünkü bunların vereceği mutluluk geçicidir. Asıl mutluluk sevmektir, sevgili uğrunda ıstırap çekmektir:

*Sanman ki taleb-i devlet ü câh etmeğe geldik
 Biz âleme bir yâr için âh etmeğe geldik²⁶*

Orhan Gencebay, şairlerimizle hemen hemen aynı duygu ve düşünceleri paylaşır. Ona göre de insan bu dünyada bir misafirdir; doğarken bir şey getirmediği gibi, ölürken de bir şey götürmeyecektir. Esas mutluluk dünyaya karşı hırs beslemek değil, sevmek, bir gönülde yer etmektir:

*Görmedin mi dünya hırsın kurbanıdır,
 Sen de bir hırsına mağlup oluyorsun,*

²⁴ Yahya Bey ve Divanından Örnekler, s.54

²⁵ Yahya Bey ve Divanından Örnekler, s. 158.

²⁶ Yenişehirli Avni, (Haz: Kayahan ÖZGÜL), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 114.

*Dünya gurbetinde birer misafiriz,
Doğarken ne getirdin, ne götürüyorsun?
Mutluluk hırstan uzak olabilmektir,
Mutluluk bir gönülde bir aşk demektir,
Ömrün ilk adımları sevgiyle başlar,
Mutluluk nefret değil, sevebilmektir.*

SONUÇ:

Yaşadığımız yüzyılda, toplumsal hayatımızın pek çok alanında meydana gelen değişikliklere bağlı olarak, halkın sanat ve sanatçı anlayışında da bir takım karışımlar meydana gelmeye başlamıştır. Ne yazık ki, sanatçı deyince karşımıza, sanat kabiliyetinden mahrum olmasına rağmen cinselliği ön plana çıkararak üstünkörü şarkı söyleyen; gündem olmayı ve gündemde kalmayı çok iyi bilen kişiler çıkarılmaktadır. Bu anlayış hem sanata hem de gerçek sanatçılara yapılan büyük bir haksızlıktır.

Sanat, her şeyden önce bir yetenek işidir. Ama sadece yetenekle de iyi bir sanatçı olunmaz. Sanatçı adayının kendini kültürel anlamda da yetiştirmesi, geliştirmesi ve bu kültürel birikimlerini sanatıyla birleştirmesi gerekir. İşte Orhan Gencebay da, Allah vergisi olan sanat yeteneğini kültürel birikimleriyle süslemiş ve sanatın zirvelerine yükselmiştir.

Verdiğimiz bütün bu örneklerle, Orhan Gencebay'ın şarkılarının arka planını bütünüyle klâsik şiir kültürü oluşturuyor demiyoruz. Ancak, örneklerde de açıkça görüldüğü üzere, Orhan Gencebay'ın şarkıları ile klâsik şiir kültürü arasında azımsanamayacak derecede bir benzerlik mevcuttur.

KAYNAKÇA

Ahmed Paşa Divanı, (Haz: Ali Nihad TARLAN), Akçağ Yayınları, Ankara 1992.

Cem Sultan Divanı, (Haz: Halil ERSOYLU), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

- Fuzuli Divanı*, (Haz: Kenan AKYÜZ, Süheyl BEKEN vd.) , Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- Hayali Bey Divanı*, (Haz: Ali Nihad TARLAN), Akçağ Yayınları, Ankara 1992.
- İskender PALA, *Fatih Sultan Mehmed*, Şule Yayınları, İstanbul 1999.
- KOÇU, Reşad Ekrem, *Osmanlı Padişahları*, Ana Yayınevi, İstanbul 1981.
- Nedim Divanı*, (Haz. Muhsin Macit), Akçağ Yayınları, Ankara 1997.
- Nev'î Divanı*, (Haz: Mertol TULUM, M. Ali TANYERİ), İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1977.
- Pala, İskender, *Divan Şiiri Sözlüğü*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2000.
- Pala, İskender, *Leyla ile Mecnun*, Kapı Yayınları, İstanbul 2005.
- Şeyhî Divanı*, (Haz.: Mustafa İSEN, Cemal KURNAZ), Akçağ Yayınları, Ankara 1990.
- Şeyhülislam Yahya Divanı, (Haz: Hasan KAVRUK), MEB Yayınları, Ankara 2001.
- Taşlıcalı Yahya Bey ve Divanından Örnekler*, (Haz: Mehmed ÇAVUŞOĞLU), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983.
- Yahya Bey ve Divanından Örnekler*, (Haz: Mehmet ÇAVUŞOĞLU) , Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara. 1983.
- Yenişehirli Avni*, (Haz: Kayahan ÖZGÜL), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.